

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

*“Ашигт малтмалын тухай хуульд
нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай
хуулийн төслийн талаар”*

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн нийтийн өмч мөн. Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ.” гэж хуульчилсан.

Үндсэн хуулийг хэрэгжүүлэх хүрээнд Монгол Улсын Их хурал 2024 оны 4 дүгээр сарын 19-ний өдөр Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийг баталсан. Мөн 2024 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн 21 дүгээр тогтоолоор “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийг баталсан бөгөөд хөтөлбөрт онцгой ач холбогдол бүхий зарим асуудлаар иргэдтэй зөвлөлдөх, тэдгээрийн саналыг авч тусгах механизмыг тодорхой болгож, уялдаа холбоог нь хангах, ашигт малтмал хайх, олборлох, ашиглах явцад байгалийн тэнцлийг хангах, нөхөн сэргээх, эдгээр үйл ажиллагаанд оролцогчийн үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгох” чиглэлээр хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт даалгасан.

Иймд Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн зорилтуудын биелэлтийг хангах, уул уурхайн бүтээгдэхүүний борлуулалтыг нэмэгдүүлэх замаар Үндэсний баялгийн санг арвижуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 33 дугаар зүйлд “Улсын Их Хурлын чуулганаар хуулийн төслийг яаралтай хэлэлцүүлэх” гэж заасны дагуу Ашигт малтмалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг яаралтай өргөн мэдүүлэхээр боловсрууллаа.

Хуулийн төсөлд хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг өргөдлөөр олгох, ашигт малтмал баяжуулах үйл ажиллагаа, түүний зарчим, тусгай зөвшөөрлийн зохицуулалт, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр болон геологи, уул уурхайн салбар дахь төрийн зохицуулалт, нутгийн захиргааны байгууллага, олон нийтийн оролцоотой холбоотой харилцааг зохицуулахаар тусгасан.

Монгол Улсын уул уурхайн үйлдвэрлэл нэмэгдэж, салбарын үйл ажиллагаа эрчимжихийн хирээр түүнийг даган бий болж буй шинэ тутам харилцаануудыг 2006 онд батлагдсан Ашигт малтмалын тухай хуулиар зохицуулахад хүндрэлтэй болж байгаа тул дараах агуулгын хүрээнд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр

зүйлийн 24.1 дэх хэсэгт заасныг үндэслэн Ашигт малтмалын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл хэлбэрээр боловсруулсан. Үүнд:

- Чухал ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагаа;
- Ашигт малтмалын баяжуулалтын үйл ажиллагааны зохицуулалтыг шинээр тусгах;
- Геологи, уул уурхайн салбар дахь орон нутгийн оролцоог оновчтой болгох;
- Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох асуудлыг ойлгомжтой болгож, эрэл, хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэх;
- Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс Орон нутгийн нэгдсэн хөгжлийн санд төвлөрүүлэх орлогыг нэмэгдүүлэх;

Одоогоор дэлхийн улс орнууд 30-35 элементийг чухал ашигт малтмалын жагсаалтдаа тодорхойлсон бөгөөд Монгол Улсад хийгдсэн геологи, хайгуулын ажлын үр дүнд эдгээр элементүүдийн хуримтлал бүхий цэгүүд нэлээдгүй байгаа нь тогтоогдсон байдаг. Иймд манай улс “Чухал ашигт малтмалын бодлого”-оо тодорхойлж, олон улсад танилцуулан хэрэгжүүлснээр энэ төрлийн ашигт малтмалын судалгааг гүнзгийрүүлэх, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, гадаадын хөрөнгө оруулалт татах, технологийн дэвшлийг нутагшуулах, бэлдэц бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, дотоодын дэд бүтэц, хүний нөөцийн чадавхаа бэхжүүлэх боломж нээгдэнэ.

Хуулийн төсөлд ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ашигт малтмал баяжуулах үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа харилцааг салбарын эрх зүйн зохицуулалтад бүрэн хамруулахаар зорьсон. Ялангуяа, гарал үүсэл нь тодорхойгүй ашигт малтмалыг хяналтгүйгээр худалдан авч хууль бус олборлолтыг өөгшүүлэх, татвараас зайлсхийх зэрэг олон сөрөг үр дагавар үүсгэж буй гажуудлыг арилгана.

Орон нутагт уул уурхайн үйл ажиллагааг дэмжих, Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сангийн хөрөнгийг уул уурхайн олборлолт хийгдэж буй аймаг, сумдад түлхүү хуваарилах бодлогыг баримталж, Төсвийн тухай хуулийн 59.7-д заасан ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс төвлөрсөн орлогыг орон нутагт дахин хуваарилдаг хувь, хэмжээг нэмэгдүүлэх болон ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс орон нутгийн хөгжлийн санд хуваарилдаг хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх зохицуулалтыг хуулийн төсөлд тусгасан.

Түүнчлэн Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.5 дахь хэсэгт заасан “зэс”-ийн ашигт малтмалын боловсруулалтын түвшингээс хамаарч үндсэн хувь дээр нэмж ногдуулах ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг хэт өндрөөр тогтоож өгсөн нь Монгол Улсад шинээр зэсийн ордыг ашиглалтад оруулах нөхцлийг бууруулж байна.

Тухайлбал, “зэс”-ийн ашигт малтмалын боловсруулалтын түвшингээс хамаарч үндсэн хувь дээр нэмж ногдуулах ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээ нь хүдэрт зах зээлийн үнийн өсөлтөөс хамаарч 0-30 хувь, баяжмалд 0-15 хувийг ногдуулахаар Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.5 дахь хэсэгт тусгагдсан бол бусад бүх төрлийн ашигт малтмалын тухайд хүдэрт 0-5 хувь, баяжмалд 0-5 хувийг тус тус ногдуулах байдлаар зохицуулж байна. Ашигт малтмалын тухайн хуулийн шинэчилсэн найруулга 2006 онд батлагдан 2007 онд хэрэгжиж эхлэх үед хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн тоо 4111 /2008/ байсан бол 870 /2023/ болон буурч үүнтэй холбоотойгоор гадаадын хөрөнгө оруулалт оргил үедээ 335 тэрбум төгрөгт хүрч байсан бол өнгөрсөн онд 104 тэрбум төгрөг болж 3 дахин буурсан байна. Мөн 1997 оноос хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг олгож эхэлсэн үе болон өнөөдөр хүчин төгөлдөр байгаа тусгай зөвшөөрлийн харилцан хамаарлыг судлахад 200 хайгуулын тусгай зөвшөөрөл тутмын 1 нь олборлолтод шилжиж байна. Иймд хайгуулын ажлыг эрчимжүүлснээр ашигт малтмалын шинэ орд газрыг нээх боломжийг нэмэгдүүлэх ба цаашлаад улс орны эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлэх юм.

Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг сонгон шалгаруулалтаар олгож байгаа нь тэгш, шударга, нээлттэй байх зарчмыг хангаж байгаа хэдий ч зарлагдаж буй зарим талбайд санал ирэхгүй байх, нэг талбайд зөвхөн нэг санал ирэх зэрэг тохиолдлын эзлэх хувь 40-46%-д хүрч байна. Энэ нь сонгон шалгаруулалт зарлаж буй талбайнуудад хэтийн төлөв бүхий талбай бага, хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татахуйц талбай зарлагдахгүй байгааг илтгэж байна. Иймд Улсын төсвийн хөрөнгөөр гүйцэтгэх геологийн судалгааны ажлыг хувийн хэвшлийн хөрөнгөөр гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгүүлж, хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг олгох асуудлын талаар төсөлд тусгасан.

Баяжуулах үйлдвэрийн тусгай зөвшөөрөл олгох, баяжуулалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн эрх, үүрэг, баяжуулалтын үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбоотой зохицуулалтууд бүхий баяжуулалтын үйл ажиллагаа эрхлэх харилцааг зохицуулагдана.

Мөн уурхайн хаалт, нөхөн сэргээлтийн баталгаа, хаалт, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө боловсруулах асуудлын талаар хуулийн төсөлд тусгасан.

Ашигт малтмалын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц болон бусад хууль тогтоомжтой нийцүүлэн, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн дагуу боловсрууллаа.

Энэхүү хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Ашигт малтмалын тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай, Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай, Цөмийн энергийн тухай, Зөвшөөрлийн тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай, Төсвийн тухай, Газрын тухай, Гол, мөрний урсац

бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай, Газрын хэвлийн тухай, Зөрчлийн тухай, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн төслийг боловсруулна.

---ooOoo---